

Jos. J. Kavčič

Zmisel trgovske pomočniške skušnje

Trgovina dandanes ni več preprosta in enoslavna stvar. Na vasi je lažja ko v meslu in v civiliziranih deželah težja nego v neomikanih pokrajinah. Od Irgovca se zahteva vedno več, tako da vsakdo, ki ni dorasel zahtevam Irgovine, prej ali slej slabo konča. Kupčijska konkurenca izloči nezadostno podkovanega. Ona ga uniči ali pa prisili, da se napoti v kraje, kjer je potrebno za kupčijo manje znanja in sposobnosti, torej v preprostejše razmere. Moderna znanost in veda, vsi izumi, politika in diplomacija, celo vojska, vse to je lahko Irdimo v službi kupčije. Kupčevalec je oni, ki si je uslužil vse. Kupčija je predmet moderne znanosti in se razvija že na znanstveni podlagi. Velika moderna kupčija ni več preprosta obrt, nego znanost in umetnost, ki je ne zmore vsakdo. Pa ljudi za Irgovca in Irgovčiča ne zadostuje več le neobhodno potrebni kramarski dar, zdrav razum in pridne roke, nego je potrebno vedno več in več znanja in strokovne usposobljenosti. Po naših zastarelih zakonih je Irgovina večjidel še vedno prosta obrt ter ni zanjo potrebna nobena kvalifikacija. Moderna obrtna zakonodaja bi morala vsekakor vezati ljudi Irgovski obrt na kvalifikacijo, kol to zahteva vse organizirano Irgovstvo, tako iz zaščitnih, kol tudi narodnogospodarskih vzrokov. Princip proste Irgovine je gospodarsko v današnjih časih škodljiv. Eni ga zagovarjajo zato, ker nudi možnost eksistence tudi ljudem, ki prihajajo iz drugih poklicev, kakor tudi raznim upokojevcem, drugi iz razloga večje konkurence, ki naj priliska cene navzdol in povzroča čim večjo pocenitev. Iz poslednjega vzroka posebno nekateri uradni organi, kol nam priča praksa, kaj radi pospešujejo izdajo obrtnih listov, ne se menda zavedajoč kvarnih posledic takega postopanja za obče narodno gospodarstvo in premoženje. Pri današnjih normalnih kupčijskih prilikah stla zdrava konkurenca ter ponudba in povpraševanje v Irgovini polisnila cene že na tako nizko in normalno stopnjo, da nižje ni mogoče. Vsak Irgovec, ki prodaja še ceneje, krade svojemu dobavitelju denar, ali pa uničuje lastni kapital. Zato preobilo prodajalnic na odmerjenem prostoru ne more uspevati. Taki Irgovci pa, ki se niso izučili Irgovine, niso večči Irgovanju ter kvarijo zdravo kup-

čijo in delajo škodo, najprej sebi in lastnemu premoženju, nato pa še dobaviteljem, dokler niso insolventni ali pod stečajem. Kajti brez solidnega zasluzka ni zdrave in solidne kupčije! Zaradi nekaterih, ki dobro uspevajo in solidno trgujejo, kljub temu, da se niso izučili trgovine, pa ne kaže zagovarjati proste trgovine, saj bi končno še v marsikakem drugem poklicu tudi bolje uspeval ta ali oni nadarjeni in sposobni, kot marsikateri izmed kvalificiranih nesposobnežev. In vendar se ne more nikamor brez predpisane kvalifikacije, kot le k trgovini.

Med mere, ki naj omeje tako prevelik, kol ljudi nezadostno usposobljen dolok v trgovino in izboljšajo naraščaj trgovski in stan, spada tudi zahteva po pomočniški skušnji. To je zahteva trgovskih organizacij, kol tudi strokovnih združenj trgovskih sotrudnikov. Za malo število prosljih mest je vedno mnogo preveč slabo izšolanega in premalo uporabnega naraščaja na razpolago. Kljub obilici ponudnikov ni izbere, težko je dobiti sposobnega sotrudnika. Slabih je preveč in za vsako plačo dovolj, kar škodljivo vpliva na mezde in jih potiska navzdol, tako da tudi sposobni ne dosežajo onih mezd, ki bi jim pripadale. Na mesto enega nezadovoljneža je mogoče dobiti deset drugih. Temu nezdravemu razmerju naj skuša odpomoči ljudi uvedba pomočniške skušnje, ki bi do dobra prereševala vajenske vrste in pustila v sotrudniški stan le dobro podkovane trgovske vajence. Na ta način se bodo razredčile vrste brezposelnih pomočnikov, kar bo izboljšalo mezdne razmere in kvalifikacijo. Iz takih sotrudnikov bodo nastali izobraženi in socijalni trgovci.

Ni naš namen, predočiti v tej razpravi potrebo in vrednost pomočniške skušnje. To je praksa že davno dokazala. Tako je na primer zaslovala na nekem svojem zboru berlinska industrijska in trgovska zbornica glede pomočniške skušnje mnenje svoje komisije za vajenstvo, da ne morejo trgovske strokovne šole nadomestiti pomočniške skušnje, niti s svojimi zaključnimi izpili, ker se ti nanašajo v bistvu na teoretične predmete, medtem ko zasleduje pomočniška skušnja praktične cilje. Učenec si pridobi tekom učne dobe mnogo praktičnega znanja, ki ga mora znati pri pomočniški skušnji po dokončani učni dobi pojasniti in razložiti. Pri tem je zbornica navedla, da je odsek za nadrobno trgovino brez pomislekov pozdravil uvedbo pomočniške skušnje, kakor tudi, da je neka bližnja zbornica v svojem okolišu uvedla pomočniške skušnje že pred letom v splošno zadovoljstvo in z odobravanjem trgovstva. Da trgovski krogi vedno bolj uvidevajo zmisel in vrednost pomočniške skušnje in da ta pomembni napredek na polju strokovne trgovske izobrazbe dobiva vedno več zagovornikov, priča naslednja izjava gremijalnega načelstva v Moravski Ostravi, kjer imajo že več let uvedeno pomočniško skušnjo: »Pri nas se je leta 1924 sklenjena in uvedena pomočniška skušnja izborna obnesla in je neoporečne vrednosti, tako za trgovstvo, kakor tudi vajenstvo.« Tudi druge trgovske organizacije so že uvedle pomočniško skušnjo ter v svojih izjavah ravnotako pohvalno omenjajo njene koristi.

Zanimivo je vprašanje, kakšna naj bo ta praktična pomočniška skušnja, da bo zmiselna, da ne bo običajno izpraševanje in izpil, kol je raznih izpitov na stoline. Vajenca vzgajala učni gospodar in trgovska šola, Gospodar praktično po poklicu, šola pa strokovno-teoretično. Zato naj šolski izpil ugołovi vajenčevo znanje v računstvu, knjigovodstvu, Ir-

govskem dopisovanju, blagoznanstvu in drugih disciplinah, medtem ko bodi namen pomočniške skušnje ugotovitev, kako zna vajenec to teorijo v praksi, v vsakdanjem življenju ljudi koristno vporabljal. Toda ne le to, kajli samo to bi bilo mnogo premalo za pomočniško skušnjo in bi res lahko rekli, da je nepotrebna, če bi ne bilo še drugega gradiva zanjo. Dasiravno nima Irgovina takih praktičnih objektov za preizkušnjo kol obrl, kjer rokodelec lahko pokaže na predloženih komadih svojo ročnost in strokovno sposobnost, vendar je gradiva dovolj. Vsak Irgovski obral je sestavina golovih funkcij. Razstavljen na prvine, iz katerih sestoji, nudi dovolj gradiva za pomočniško skušnjo. Vajenec naj pokaže, da razume ustroj grane v kateri se je izučil, da so mu znane lastnosti prvin, kakor njih harmonično delovanje in da zna pri tem poslu uspešno uporabljati v soli pridobljeno znanost.

V to svrhu bi bilo seveda treba razdeliti gradivo v posamezne vrste po strokah, ker mora poleg občega dela obsezati skušnja v živilski stroki povsem druga vprašanja, kol ona v knjigotrški, tekstilni, mešani, modni itd. Tudi med pomočnikom angrosistom in delajlistom je velika razlika in mora oni, ki ima posla s prodajo trgovcem, drugače občevati, kol listi, ki slreže občinstvo v trgovini na drobno. Specijalna strokovna vprašanja naj pokažejo, jeli je vajenec v svoji stroki doma in kako reagira na predložene najraznovrstnejše situacije. Na primer, kako zna prodati slično blago, če ni zahlevanega, kako se obnaša, ako vobče ne more postreči, ako stranka z grajo kako robo vrne, če pride kupec, za katerega je znano, da je povsodi dolžan in ga je treba lepo odpraviti, kako bi sprejel potnike ali druge zaslopnike v gospodarjevi odsolnosti, kako se saldira račun, kam se izknjiži denar, kako se preračuni lovorni list, poštnina, carinska priznanica ali kaj sličnega. Predvsem so važna vprašanja, ki kažejo vajenčevo znanje in prisolnost duha ter zmožnost ukrepanja pri nanagloma nastopajočih nevsakdanjih dogodkih.

Obči del skušnje pa bi obsegal predvsem vprašanja, ki naj bi kazala stopnjo njegove izobrazbe in civilizacije. Treba je ugotoviti, dali ima vajenec lep nastop, dobre manire, prijazno obnašanje, ali zna spretno postrezati, prijazno požirati kupčevo slabo voljo, če dobro obvladuje pri kupčiji polrebne jezike, kakor tudi, če se zna ravnati po predpisih družabne omike glede vedenja, lako v trgovini in doma, kakor tudi v javnih prostorih. Ni dovolj le oblačilo po najnovejšem kroju in zunanja uglajenost pri jedi, plesu, zabavi, na potovanju in kjerkoli, nego je treba pod lepo obleko tudi telesne čistosti in snažnega perila, treba je tudi srčne izobrazbe in še marsikaj drugega. Vse to spada v okvir pomočniške skušnje, ki bi dovedla do lepih uspehov. Taka skušnja bi v nekaj letih temeljito preobrazila ne le vajenca, nego tudi marsikaterega zanikarnega gospodarja. Vajenec bi se moral temeljito pripraviti za tako skušnjo, kjer ne gre za dobre rede, nego za dokaz sposobnosti. Marsikateri gospodar pa, ki sedaj mnogo premalo skrbi za poverjenega mu vajenca, bi že radi ugleda bolje skrbel zanj, če bi vedel, da bo slabo vajenčevo znanje in vedenje, nezadosna omikanost in srčna izobrazba dolga črna senca, ki bo padala nanj.

Dr. Joža Bohinjec

Delovanje Mednarodnega urada dela (M. U. D.) v l. 1927

M. U. D. je brezdvoma ena najvažnejših mednarodnih socialno-političnih ustanov, ki s svojim udejstvovanjem ne vpliva samo na mednarodni razvoj in nivelizacijo socialno-politične zakonodaje, ampak ima dalekosežni pomen tudi na reševanje raznih mednarodnih gospodarskih problemov. Potreba tesnega in harmoničnega sodelovanja med različnimi mednarodnimi gospodarskimi organizacijami oficijelnega značaja, ki poslujejo in delujejo v okvirju Društva narodov in med M. U. D. je splošno priznana in je dobila tudi že konkretne oblike praktičnega sodelovanja. Na eni strani je jasno, da danes gospodarskih problemov ni reševali enostransko brez ozira na socialno-politične posledice raznih ukrepov, na drugi strani pa je zopet razumljivo, da se je pri reševanju socialno-političnih mednarodnih problemov ozirali na potrebe in živlensko silo gospodarstva. Tako je po bištvu narave posameznih problemov prišlo do zblizanja med mednarodnimi organizacijami gospodarskega in socialno-političnega značaja. Internacijonaliziranje zakonodaje gre svojo železno pot naprej, zakonodaja individualnih držav mora čim dalje bolj biti v skladu z mednarodnimi težnjami oficijelnih mednarodnih uslanov gospodarskega in socialnega značaja. Inicijativa in direktive prihajajo od tód, ako posamezna država ne prednjači že po lastnem inicijativnem razumevanju za razne mednarodne probleme.

Tudi Jugoslavija, ako bo hotela biti kulturen član mednarodnih združenj oficijelnega ali privatnega značaja, bo morala pričeti razumevati važnost in pomen zakonodaje, ki naj ima internacijonalno obiležje. Država je pristopila k Društvu narodov, s tem je postala član M. U. D. in udejstvovanje tega urada mora v svojih posledicah značiti del udejstvovanja države same, da s tem zadósi mednarodnim obveznostim.

Pri nas je institucija M. U. D. tudi v splošnem malo znana, povsem neznana pa je med gospodarskimi krogi, vsaj ne kaže se, da bi bila znana. Tako malo se pri nas razpravlja o problemih in sklepih, s katerimi se obvezno za vse države in torej tudi za gospodarstvo vseh držav peča M. U. D., da se zdi, kakor da smo v svoji praktični zakonodaji in njeni koristnosti za socialni in gospodarski razvoj države že daleč prehiteli stremljenja in sklepe M. U. D. — ali pa, da smo v svoji miselnosti in gledanju na povojne socialno-gospodarske probleme prereakcionarni, da bi vse to razumeli in hočemo voditi svojo gospodarsko in socialno politiko iz dneva v dan, brez sistema in načrta. Pogled na našo zakonodajo, socialnega ali gospodarskega značaja, nas takoj prepriča, kaj je pravo.

M. U. D. je velika in ponosna uslanova. Predvidena in uslanovljena je v posebnem poglavju raznih pogodb z namenom, da z izravnavanjem in ublaževanjem socialnih nasprotstev na mednarodni podlagi podpira in zajamčuje prizadevanja po svetovnem miru, kajli gospodarska in socialna nasprotstva, dasi so morda slednja le navidezna, povzročujejo vojne. Do sedaj izvršeno delo urada je veliko. Morda se njegov vpliv toliko ne vidi v evropskih državah, kjer je socialno-politični standard razmeroma

na višji stopnji, blagoslov pa je lo delo prineslo raznim narodom in državam, pri katerih je človek komaj pogledal iz lupine sužnja. S svojim napornim delom ta urad polagoma dviga kulturni nivô človečanstva in prodira zmagoslavno z mislijo, da je trezna in dosledna socialno-politična zakonodaja vse oživljajoča in ohranjujoča sila.

Ni v redu, ako bi naša država in razni faktorji v njej velik kulturni, socialni ter gospodarski pomen tega mednarodnega parlamenta prezirali ali omalovaževali. M. U. D. izklesava novo panogo mednarodnega prava: delovno pravo, ki je v najožji sintetični in gospodarski zvezi z raznimi drugimi disciplinami prava. Ni ene discipline modernega prava skoro, v kateri ne bi igralo veliko vlogo pravo Dela, ki hoče dejansko postati enakopravno z drugimi materialnimi dobrinami tega sveta.

Napačno je, ako bi šumenja velikega toka časa ne čuli. Predpogoj trajni gospodarski svobodi je socialna svoboda.

V razumevanju pomena M. U. D. je koristno, ako omenimo le nekaj točk iz velikega obsega dela M. U. D. samo v pretečenem letu.

M. U. D. je mednarodni socialno-politični parlament 55 držav, ki so članice Društva narodov. Mnoge države (Brazilija, Španska itd.) so sicer javile svoj izstop iz Društva narodov, vendar je njih soudeještvovanje pri M. U. D. še vedno aktivno. Nemčija je pristopila kot važen aktivni faktor M. U. D. in v l. 1927 se je vršilo zborovanje upravnega odbora M. U. D. že v Berlinu. To dejstvo je velikega mednarodnega pomena, porojeno iz potrebe po mednarodnem socialnem udejstvovanju vseh držav. Gospodarska kultura dobiva s pristopom Nemčije nov zalef. M. U. D. je navezal najožje pismene in osebne slike z vsemi ludi najoddaljencejšimi državami, kar je prineslo M. U. D. sistematičen pregled raznih problemov v teh državah, ki naj se potem na podlagi znanstvenega proučevanja rešijo mednarodnim putem. Dobri neoficijelni sliki se goje z Zedinjenimi državami Severne Amerike in s sovjetsko Rusijo. Ti dve državi niste namreč članici Društva narodov.

L. 1927. je zlasti pomembno v smeri upostavitve stikov M. U. D. z organizacijami zasebnih nameščencev in duševnih delavcev; obe ti skupini sta do tega časa stali ob strani in nesimpatično gledali na delo M. U. D. Takoj je M. U. D. organiziral obsežen študij delovnih pogojev in prilik zasebnih nameščencev. V l. 1929 pride na dnevni red konference M. U. D. vprašanje ureditve delovnega časa te kategorije delavcev. Za interese duševnih delavcev je bila pri M. U. D. ustanovljena posebna komisija. Mednarodna konfederacija duševnih delavcev s sedežem v Parizu je v stalnih stikih z M. U. D.

Razvoj mednarodne socialno-politične zakonodaje je razviden iz porasta ratifikacij mednarodnih konvencij. To število je do konca l. 1927 naraslo na 248. Najvažnejše ratifikacije so: dogovor o brezposelnosti, dogovor o prepovedi nočnega dela otrok v industriji, dogovor o zaposlitvi mladoletnih v mornarstvu, dogovor o koalicijski pravici poljedelskih delavcev, dogovor o nočnem delu žen itd.

Leto 1927 je bilo posvečeno socialnemu zavarovanju, zlasti za slučaj bolezni. Sprejeto je bilo več dogovorov. Pripravljeno je gradivo o minimalnih plačah in gradivo glede preprečevanja nezgod pri delu. Za l. 1929 je pripravljena razprava o ureditvi delovnega časa zasebnih nameščencev, o odpiranju in zapiranju trgovin, o zavarovanju za slučaj brezposelnosti in o glavnih vprašanjih delovnega razmerja mornarjev.

Komisija, ki ima braniti interese duševnih delavcev, pripravlja gradivo o odškodnini žurnalistom pri spremembi politične smeri lista, o posredovanju zaposlitve gledališkim umetnikom, o zaščiti iznajdb nameščencev izvršenih pri delu, o odstranitvi in ublažitvi brezposelnosti med duševnimi delavci.

V. l. 1927 se je M. U. D. veliko pečal z gospodarskimi vprašanji, v kolikor so v zvezi s socialnimi problemi. Zastopniki M. U. D. so se udeležili Mednarodne gospodarske konference, njegovi člani so postali delegati gospodarske komisije Društva narodov. Naravno je, da M. U. D. posveča veliko pozornost raznim organizacijam za znanstveno organizacijo dela. S temi organizacijami je urad v stalnih stikih, da varuje interese dela pri racionalizaciji produkcijskih procesov.

M. U. D. razvija veliko znanstveno delavnost. Izdaja nebroj publikacij o najrazličnejših problemih in redne mesečne publikacije v raznih jezikih. Zbirka zakonov in judikature je edinstvena in nudi vsakomur možnost najpopolnejšega znanstvenega študija. Intenzivno M. U. D. študira vprašanje obremenilne gospodarstva v raznih državah po socialno-političnih zakonih in ustanovah. Kratko: ni važnejšega socialno-političnega vprašanja, katerega bi M. U. D. ne podvrgel temeljitemu študiju in ne bi o svojih ugotovitvah izdal potrebnih publikacij. Države imajo v mednarodnem uradu dela najzanesljivejši informacijski biro za vse zakone, ki jih pripravljajo za svoje parlamente.

Pri nas še omalovažujemo M. U. D. In vendar je on temeljni kamen svetovnega miru, predpogoj vsakemu gospodarskemu napredku. Te vrste so napisane, da dvignejo pozornost na institucijo, ki piše ljudi našo socialno in gospodarsko usodo.

.....

Mercator

Nekaj statističnih podatkov o naši trgovini in njenem donosu

Med široke plasli naših konsumentov se je ukoreninilo mnenje, da je trgovec parazit, ki s svojim posredovanjem nakup življenjskih potrebščin samo otežkoča in draži. Povsem pa se pozablja na eminentno socialno-ekonomsko vlogo, ki jo vrši Irgovina na več različnih načinov. Trgovina poišče namreč vedno blago tam, kjer se more en gros najceneje nabaviti. Poiskano blago dostavlja trgovec v neposredno bližino konsumenta, razdeljujoč ga na primerne komade (količine). Končno pa zbira trgovec blago v svojih velikih skladiščih, da si pripravi zalogo v svrhu kritja potrošnje povsod, vsikdar, kadarkoli in kjerkoli je potrebno.

Vloga Irgovine je torej izredno pomembna za narodno gospodarstvo, kar je razvidno že izkušnje, da ljudi kolektivne nabavljalne zadruga ne morejo zadostiti svrhi, kateri služi trgovina, niti bolje, kaj šele ceneje, še manj pa država. Zaradi tega je zaslužek trgovca zgolj nagrada za vršitev važne socialno-ekonomske funkcije. Vrednost produciranih dobrin

v državi pa pridobiva za gros konsumentov na ta način, da se mu dobrine dostavljajo v neposredno dosegljive zaloge, kjer se hranijo vse dollej, dokler ne naslame za konsumenta potreba, da si dobrine nabavi. Višek vrednosti produciranih dobrin moramo, ako hočemo biti dosledni, v celoti vračunati v naš narodni dohodek. Vendar naletimo tu na skoro nepremosljive ležkoče, izvirajoče iz nedostalka stalističnih podatkov o količini zvišane vrednosti blaga. Vkljub temu pa nam analiza zvišanja in njegovega značaja more služiti kot kažipol, da najdemo razmerje, za katero se je vrednost dobrin vsled posredovanja trgovca zvišala. To prekoračenje osnovnih cen moramo vračunati narodnemu dohodku, ker izvršuje nabavljanje teh dobrin na tisoče delovnih sil in odgovarja zato la plus znesku zaslužka v narodni trgovini zaposlenih trgovskih pomočnikov in učencev.

Preostali del na omenjeni način povzročene zvišane vrednosti dobrin pa je trgovčev zaslužek. Vseeno je svrhi, ki jo imamo pred očmi, odkod izvira ta zaslužek; da-li se smatra za obresti vložene glavnice, odnosno kot dohodek podjetnika ali končno kot osebni dohodek zaradi boljšega položaja podjetlja, kar bi značilo diferencialno rento. Za nas je edine važnosti dognanje pavšalnega iznosa zaslužka, katerega ugotovimo v izvestno določenem odstotku celokupnega prometa, ki ga vrše trgovska podjetlja in sejmi.

V vsej državi se je doslej vršilo letno 1237 sejmov. Na prvem meslu stoji Hrvaška; na njenem ozemlju prirejajo 614 sejmov letno. Njej slede Srbija s 174, Vojvodina s 165, Dalmacija s 101, Bosna in Hercegovina z 98 in končno Slovenija s 85 letnimi sejmi. Pomen označenih sejmov je za trgovino izredno važen. Vkljub osnovni vlogi, da naj bodo namreč sejmi edinole in izključno dobavni trg, na katerem si more kmet omisliti od časa do časa potrebno blago, služijo sejmi večji del drugim svrham. Dandanes ni več potrebno čakati kmelu na semenj. Blago enakih kvalitel in sličnih cen mu je na razpolago v trgovinah sosednega mesta, odnosno pri podeželskih trgovcih, čijih število v poslednji dobi stalno narašča.

Stalistični pregled, katerega so na poziv ministrstva financ sestavile spodaj navedene trgovske zbornice, nam kaže število trgovskih podjetij v vsej državi in razmerje med meslom in deželno:

Trgovskih podjetij je poslovalo v področju trgovskih zbornic:

	l. 1923	l. 1924	l. 1925
v Velikem Bečkereku	5.000	5.300	5.500
v Dubrovniku	—	808	889
v Ljubljani	—	—	11.000
v Sarajevu	—	—	19.092

Ker pa ostale zbornice niso zbrale tozadevnih podatkov, se more število trgovskih podjetij za vso državo dognati polom približne cenilve, oziraje se pri tem na podatke iz področij zbornic, katere so jih zbrale in vposlale ministrstvu financ. Čim na ta način skrbno premostrimo navedene podatke, nam je mogoče dognati, da znaša število trgovskih podjetij v vsej državi okroglo 110.000. Navedeno število pa izhaja iz dejstva, da se število trgovskih podjetij pomnožuje od dneva do dneva, kar nam je razvidno iz naslednjega stalističnega pregleda izdanih oblasnih dovoljenj, ki ga je sestavila beograjska trgovska zbornica:

Leto	Vasi		Mesta		Beograd		Skupaj
	Vsota	%	Vsota	%	Vsota	%	
1919	152	5·5	1.399	53·—	1.087	41·5	2.629
1920	203	7·—	1.734	60·5	929	32·5	2.866
1921	313	13·5	1.452	64·—	505	22·5	2.270
1922	456	14·5	2.099	65·5	635	20·—	3.190
1923	470	18·—	1.464	54·—	759	28·—	2.693
1924	714	20·6	1.910	55·—	845	24·4	3.469
1925	1.022	24·—	2.526	59·3	711	16·7	4.259
od 1919 do 1925	3.330	—	12.584	—	5.462	—	21.376

Res je, da se število izdanih oblastnih dovoljenj ne ujema s številom resnično otvorjenih Irgovin. Ravnotako pa je mogoče, da se izdajajo dovoljenja za olvorilev Irgovine osebam, ki so že imele obrate kake druge vrste. Iz statistike sledi, da stalno narašča število izdanih odobrenj, a posebnost narašča število podeželskih Irgovskih podjetij.

Ako se ozremo na grane Irgovskih podjetij, opazimo, da je l. 1919 še največ Irgovin, ki tržijo s kolonijalnim blagom in poljskimi pridelki in sicer 26·2%. Manufakturnih Irgovin je 8·9%, spekulativnih obratov 8·3%, posredniško-komisijskih 5·6%, kavarniško-krčmarskih in izvoznških 3·9%, delikatesnih pa 2·4%. Ostalo odpade na Irgovine z železno, steklom, vinom in knjigami. Leta 1919 je bilo najmanj, komaj 0·7%, vaških Irgovin. To razmerje pa se niti v poznejših letih ni veliko spremenilo. L. 1925 pa že prinese pregrupacijo. Kavarniško-krčmarskih obratov je to leto že 18·5%, dočim je naraslo število vaških Irgovin na 9·4%. Število poslednjih Irgovskih gran se je napram ostalim nesorazmerno pomnožilo.

Značaj opisanega zvišanja v številu Irgovskih podjetij v naši državi pa moremo oceniti le tedaj, ako spoznamo tudi drugi faktor, to je promet teh podjetij. Točne in zanesljive podatke nam v tem oziru nudi edinole statistika naše vnanje Irgovine, ki stalno napreduje po obsegu, teži importiranega in eksportiranega blaga, kakor po svoji vrednosti, kar pričča naslednja razpredelnica:

Leto	V tonah:		V dinarjih:		% izvoza napram uvozu
	uvoz	izvoz	uvoz	izvoz	
1919	155.170	282.670	2.982.067.276	686.845.040	20·03
1920	439.563	915.186	3.465.819.272	1.320.606.055	38·10
1921	733.638	1.583.658	4.122.097.642	2.460.737.562	59·69
1922	1.232.414	2.213.881	6.441.876.189	3.691.166.163	57·29
1923	1.123.019	3.025.914	8.309.635.472	8.048.843.930	96·86
1924	1.127.686	3.915.700	8.221.743.552	9.638.774.432	116·02
1925	1.513.862	4.398.466	8.752.878.739	8.904.539.328	101·73
1926	—	4.884.718	—	7.818.180.094	—

Celokupni promet naše vnanje Irgovine presega torej znesek 1 in pol milijarde švicarskih frankov. Po teži pa se je naš uvoz lekom sedmih let desetkrat pomnožil, izvoz pa celo 15·9 krat.

Važnejša nego vnanja, je za našo narodno imovino notranja trgovina. Celokupna naša prvobitna in predelovalna produkcija in njena vrednost sta nam znani, tako, da je treba le še odgovoriti na vprašanje: Kolika je vrednost onega dela te produkcije, ki se pri nas trži, odnosno dobi svojstvo tržne robe.

Čisti dohodek iz poljedelstva se ceni na 18.638,864.178 Din. Večji del pridelanega žita, kakor tudi živinske hrane in drugih hranilnih bilk pa se porabi v domačem gospodarstvu. Za predvojno Srbijo so nam na razpolago podatki g. Mihajla Avramovića, iz katerih posnemamo, da potroši kmet v lastnem gospodarstvu od 59 do 89% svoje produkcije — v relaciji napram obsegu zemljišča —: čim manjši je obseg, tem večja je potrošnja na račun domačega gospodarstva. Zato odpade na vnovčenje komaj 11 do 41%, a povprečno le 22% celokupne produkcije. Ta odstotek pa se ni niti po svetovni vojni naglo spremenil. V poedinih predelih države, v Južni Srbiji in ponekod tudi v Bosni, kjer vlada še primitivni način poljedelskega gospodarstva, je gornji odstotek še manjši. Zato je tudi donos h količini celokupne žetve, ki ga prilagajo navedene pokrajine, razmeroma neznačen. V krajih tostran Donave in Save se prilike, ki vladajo v poljedelstvu, bistveno razlikujejo od onih v predvojni Srbiji. Denarno gospodarstvo se je jako razvilo in smelo lahko trdimo, da je, vsaj v pretežni večini teh pokrajin kmetovalcu omogočeno, da znatnejši odstotek lastne produkcije vnovči, nego ga porabi za lastne potrebščine. Zdaj lahko ugotovimo za vso državo, da znaša produkcija, ki pride na trg, povprečno 30% celokupnega proizvoda poljedelstva. Na ta način doseže blago, namenjeno trgovskemu prometu, okroglo 5590 milijonov dinarjev.

Zgornji odstotek smo dognali po odbitku vseh potrebščin kmeljskega gospodarstva, všteti tudi odbitek količine produkcije, ki je potrebna za seme in prehrano živine. Poleg tega pa odpade še majhen del produkcije na izmenjavo, ki jo vrše poljedelska gospodarstva z onimi v goralih pokrajinah, kajti žito, kolikor ga imajo plodovite pokrajine na prebitek, služi gorskim prebivalcem, katerim ga manjka, deloma za ljudsko, deloma za živinsko prehrano. Razen tega so tudi manjše kmelije pogostokrat navezane na obsežnejše, da jim dobavijo semensko žito.

Produkcijo klavne živine cenimo na 12.940,286.538 Din. Živinski produkti prekašajo procentualno ostale kmeljske produkte, v kolikor so predmet tržišč. Statistika nas uči, da moremo za vso državo ugotoviti prebitek 50% celokupne produkcije, ki je godna za trg, kar odgovarja približno 6470 milijonom dinarjev.

V gozdarstvu se producira izključno tak les, ki se lahko vnovči. 9,008.000 m³ lesa, kolikor ga obsega promet lesne industrije, spada v delokrog trgovine. Ako nekatere gozdne industrije same prodajajo les neposredno konsumentom v inozemstvo, realizirajo one same trgovski zaslužek in ne le zaslužek producenta. Od 12,161.000 m³ drv odbijmo količino, ki se potroši doma kot gorivo (po 5 m³ na obitelj). Končno uvidimo, da nam donajajo gozdovi kot pridobitna panoga komaj okrog 3 milijarde dinarjev.

Podobne so razmere v rudarski industriji. Tudi tukaj se ne more vsa produkcija vnovčiti, marveč le en del: nekatere topilnice pa pridobivajo potrebni premog iz lastnih premogovnikov, dočim se drugod naha-

jajo rudniki ostalih sirovin v lasli lopilnic. Skupna vrednost rudarske produkcije dosega 1504'9 milijonov dinarjev. Maksimalno se mora odbiti za stroške pribavljenja rudarskih produktov 258,353.505 Din, tako, da ostane za vnovčenje le še za 1.255,569.318 Din rudarskih produktov na razpolago.

Domača predelava sirovin se more podeliti v dve grani: celokupna vrednost predelanih sirovin znaša približno 1073 milijonov dinarjev ter se le deloma proda neposredno konsumentu, deloma in sicer v vrednosti 536 milijonov dinarjev pa pasira roke posredovalcev-Irgovcev. Vrhutega pa se tudi od ostale domače produkcije dostavljajo nekatere vrste Irgovcem, da oni posredujejo prodajo, n. pr.: volna, suhe slive, mlečni proizvodi, žganje itd. — v vrednosti 941 milijonov dinarjev, tako, da odpade na posredovanje Irgovcev skupaj za 1477 milijonov dinarjev blaga domačega proizvoda.

Pri tej priliki je treba naglasiti neko načelno pripombo. V domači industriji se producent navadno poslužuje lastne sirovine, katero mu ne dostavlja posredovalec-Irgovec. Vrednost teh sirovin pa se je upoštevala že pri določanju vrednosti poljedelskih in živalskih produktov, zato se oziramo pri sumiranju vrednosti, ki jo predstavlja ta hišna produkcija, predvsem na to, da se vrednost vsled predelave izdalno zviša.

Nekoliko drugačna pa je rokodelska obrt. Rokodelec nabavlja kože, železo, blago itd. od vnanjih producentov. S svojim delom zvišuje vrednost proizvodov za vsoto 7 milijard Din. Toda celokupna vrednost rokodelske produkcije v državi dosega nedvomno vsoto 12 milijard dinarjev. Nekdaj je delal rokodelec izključno po naročilu odjemalca in v zmislu tožadevnega medsebojnega sporazuma. Dandanes pa obrtniki proizvajajo material za prodajo Irgovcem in posredovalcem in to v višini ene tretjine svoje produkcije, t. j. za 4 milijarde dinarjev.

Industrija dogotovljenih izdelkov si nabavlja potrebne sirovine in material polom nakupa, na drugi strani pa prepušča najzadaljši del svoje produkcije Irgovcem v razprodajo. Raditega obsega promet Irgovskih podjetij skoro celokupno vrednost industrijske produkcije v znesku 15 milijard dinarjev.

Poleg domačih produktov dobavlja Irgovec tudi inozemske. Od celokupnega našega uvoza v l. 1925 (8.752,878.739 Din) računamo, da je nabavljeno radi razprodaje štiri peline, t. j. za okroglo 7 milijard dinarjev.

Vse navedene vrste produkcije tvorijo celokupni promet naše veletrgovine v vrednosti 44.139.000.000 Din.

Veletrgovci zaslužijo pri razpečavanju navedenih produktov približno 5%, kar zneso 2206 milijonov dinarjev. Toda samo del tega prometa pasira obrate veletrgovcev, kajli dve tretjini omenjene produkcije obseza promet, ki ga izvršujejo mali Irgovci. Njihov zaslužek bi po našem računu dosegel 15% vrednosti celokupne produkcije, kar znaša približno 4413'9 milijonov dinarjev.

Zgoraj smo navedli, da obratuje v naši državi okrog 110.000 Irgovskih podjetij. Če smatramo to število za ločno, dosega povprečni čisti dohodek podjetja 60.190 Din, odnosno nekaj več nego 5000 Din mesečno. Iz tega zneska se morajo odplačevali osebni in najrazličnejši neposredni

dayki, tako, da ostane poedincu mesečni zaslužek, ki skoro odgovarja plači bančnega uradnika. Vsled tega smo prepričani, da smo v računanju bili dokaj točni in oprezni.

Ne smemo pa prezreti, da poleg Irgovca participira tudi Irgovski nastavljenec na dohodku, če hočemo, da doženemo celokupen narodni donos, ki ga donša Irgovina. Trgovskih pomočnikov je vsekakor v vsej državi najmanj 110.000, tako, da pride povprečno 1 pomočnik (učenec) na posamezen Irgovski obrat. Dnevno nagrado ocenimo povprečno s 30 Din, a za 360 dni v letu naračunamo vsoto 1188 milijonov dinarjev.

Končno sledi iz dosedanjih navedb, da znaša skupni narodni dohodek Irgovine približno 7810 milijonov dinarjev, ne všteti v to vsoto še okroglo 500 milijonov dinarjev zaslužka Irg. posrednikov, agenlov, polnikov in komisijonarjev.

(Vir: Naša narodna privreda i nacionalni prihod, dr. Tosić i. dr., Beograd.)

Peter Šilec

Vajenci in gospodarji

Kdo sme imeti vajenca — Vajenčeva učna doba — Učna pogodba, kdo jo more skleniti in kako — Vajenčeva poskusna doba — Dolžnosti vajenca — Vajenčeva šolska dolžnost — Dolžnost učnega gospodarja — Preklic učne pogodbe — Gospodarjeve in vajenčeve pravice — Odpoved učne pogodbe — Učno izpričevalo — Odhodno izpričevalo Irgovsko- ali obrtno-nadaljevalne šole — Pomočniško pismo — Polaganje izpitov v izjemnih primerih — Koliko vajencev sme imeli Irgovec, koliko rokodelec

Vajenec je oni, ki se daje prostovoljno pri Irgovcu ali obrtniku uporabljati za delo, da se praktično priučiti doličnega obrta, bodisi da vajenčevi starši ta pouk plačajo, bodisi da Irgovec ali obrtnik vajenca za delo plačata. Vajence smejo imeti le taki Irgovci in mojstri, ki imajo sami ali njih namestniki potrebno strokovno znanje, da lahko vajence praktično poučujejo in vežbajo in ki po uredbi in načinu izvrševanja obrli tak pouk vajencem resnično lahko podajajo. Pod pojmom obrtnika je v naslednjem razumeti tako Irgovca, kot rokodelskega mojstra in ono, kar velja za zadruga in obrtno nadaljevalne šole, velja tudi za Irgovske gremije in Irgovske nadaljevalne šole.

Pojma fabrikant in vajenec sta torej gospodarski in pravno nezdržljiva. Fabrikant, ki se ni izučil obrta, ne more izpolnjevati po obrtnem zakonu napram vajencem predpisane dolžnosti praktičnega obrtnega učitelja in vzgojitelja. Le ako ima fabrikant namestnika, ki sam izvršuje obrt ali ako ima pomočnike, ki so za poučevanje vajencev sposobni in zavezani ter resnično v fabrikantovem imenu vrše vse učne in vzgojne dolžnosti napram vajencem, skrbeč, da se pouče zaupani vajenci v vseh raznih obrtovih strokah, smejo imeti tudi tovarne vajence.

Pri privilegijih (novih izumih) ali patentih zaposleni vajenci se po zakonu ne smatrajo za obrtne vajence. Mojster kakega obrta je lahko obenem sam vajenec v kakem drugem obrtu. A ludi vajenec se sme obenem učiti dveh raznih obrtov, ako ulegne.

Učni gospodarji, ki so bili kaznovani zaradi kakršnegakoli zločina ali zaradi grde dobičkaželjnosti ali zaradi proti javni varnosti zagrešenega prestopka, ne smejo imeti več vajencev; ako pa jih že imajo, se jim odvzamejo. Obrtnikom, ki ne vrše dolžnosti napram vajencem ali so npravno nesposobni, da bi imeli vajence, lahko obrtna oblast vzame to pravico za vedno ali za določeno dobo. Zlasti ako se pri vajenški (ali pomočniški) izkušnji pokaže, da je obrtni gospodar kriv nezadostnih uspehov vajenca, se obrtniku vzame pravica, da bi še nadalje imel vajence, ali za vedno ali začasno. To kazen izreče lahko obrtna oblast po zaslišanju zadruga, ki ji pripada obrtnik.

Obrtnik, ki greši proti zakonu, da otrok pred dopolnjenim 12. letom ni dovoljeno uporabljati v obrlnih obratih in otrok pred dopolnjenim 14. letom nikakor ne po fabrikah, obrtnik, ki zlorablja vajence preko dopustnega delovnega časa ali na način, ki je očitvidno škodljiv ali celo opasen, obrtnik, ki zaposluje vajence za nevarna ali zdravju škodljiva opravila brez ozira na predpise glede higijene in telesne varnosti, ali ki jih zadržuje opelovano na delu ponoči ali ki ne dovoljuje vajencem prostlega časa za obiskovanje obrtne nadaljevalne šole, ali zakrivi, da so vajenci prepozno vajenštva oproščeni oziroma pripuščeni k izkušnji, tak obrtni gospodar izgubi po § 133 a obrtne zakona pravico, da bi še imel vajence ali mladostne pomožne delavce.

Učna doba vajencev pri navadnih obrtnih ne sme trajati manje kakor dve leti in ne več kakor štiri leta, pri tovarniških obratih pa ne manje kakor dve leti in ne več kakor tri leta. Pri posameznih, ne tovarniško izvrševanih svobodnih obrtnih lahko trgovski minister po zaslišanju trgovske in obrtne zbornice uredbeno določi, da se vajencem učna doba zniža na eno leto.

Ako vajenec pravilno prestopi k drugemu mojstru v uk, se mu doba pri prvem učnem gospodarju všleje v splošno učno dobo. Ako vajenec za dalje časa zbolí, se mu seveda učna doba podaljša.

Obrtni gospodar mora skleniti z vajencem oziroma z njegovimi roditelji ali varuhi p i s m e n o p o g o d b o in sicer vsaj v teku štirih tednov po vstopu vajenca v uk. Pogodbo je treba napisati v treh enačicah; en izvod je poslati takoj zadrugi, drug izvod prejmejo roditelji ali varuhi, tretji obdrži gospodar. Pogodba je koleka in lakse prosta ter mora obsezati: ime in priimek obrtne gospodarja (mojstra), obrt in bivališče gospodarja, ime in priimek vajenca, starost in bivališče, ime in priimek njegovega očela ali varuha, dan začelka in dobo trajnosti pogodbe, obveznost gospodarja, da bo vajenca poučeval v praktičnem izvrševanju obrta ali sam ali po svojem namesniku ter da bo skrbel, da bo vajenec čim bolj uporaben za razno delo obrta. Zabeležiti je razločno vse, kar se tiče dolžnosti vajenčevih, dalje ali mu je plačali učnino, ali plača mojster ali oče ali varuh vajencu delo, hrano, obutev, slano vanje, učnino v šofí, takso za izkušnjo in glavno: do kdaj traja učna doba. Pogodbo mora županstvo občine, kjer se obrt izvršuje, odobrili in registrirati, ako se liče pogodba vajenca tovarniške obrti ali obrta brez svoje zadruga.

Ako se pogodba obrtni oblasti ne predloži, ostane pogodba sicer veljavna, toda obrtni gospodar je kazniv. Občinski urad izda vajencu, izvzemši v trgovski obrli delavsko knjižico, v kateri se glavne določbe učne pogodbe uradno zabeležijo. Knjižica slane Din 5'— in mora biti kolekovana z Din 10'—.

Učno pogodbo pa sklene lahko vajenec tudi brez pritrdirila varihovega, ako ne prevzame ž njo nikakih materijalnih obveznosti. Varih vajenca ne more vzeti iz obrtnega uka. Vajenec pa ne sme brez varuhovega pritrdirila nič svojega prodati ali sprejeti kake obveze.

Ako je oče ali varih obrtni gospodar, mora sodišče vajencu postaviti posebnega kuratorja. Pogodbo, s katero se je n. pr. neki vajenec mojstru urarju zavezal, da ne bo nikoli samostojno izvrševal urarskega obrla, je oblast seveda proglasila za neveljavno. Ta primer pa kaže, da je treba kontrolirati, kaj vajenci podpišejo oziroma kaj lahko mojstri zahtevajo. Pogodbo z drugim mojstrom ob preslopu od prvega je treba pisмено sestaviti nanovo in prav tako točno, kakor prvo, razveljavljeno pogodbo.

Zadruga niso kompetentne, da bi razveljavile kako učno pogodbo, nego le sodišče.

Poskusna doba za vajenca ne sme presegati treh mesecev in se mora všteti v učno dobo. Pogodba med vajencem in obrtnim gospodarjem pa se sme v poskusni dobi tekom prvih štirih tednov razveljaviti, ako to zahteva ali gospodar ali vajenec, ako se nista pogodila za daljšo poskusno dobo. Poskusna doba se mora, ako se razveljavi prva pogodba, vsekakor vpošlevali za drugo pogodbo. Pravici, da lahko pogodbo razveljavi tekom prvih štirih tednov, se vajenec sploh ne more odreči. Učna pogodba pa se vsekako mora skleniti tekom prvih štirih tednov, čeprav bi bila poskusna doba določena za cele tri mesece.

Vajenec mora biti gospodarju poslušen in zvest, mora varovati obrtne tajnosti, se napram gospodarju in pomočnikom vesti doslojno in uljudno ter po njih odredbah delati v obrtu. Mladoletni vajenec je podrejen očetovski vzgoji mojstrovi, ki ga zato tudi očetovski ščili in zanj skrbi.

»Očetovska vzgoja« pa ne pomenja, da sme mojster vajenca pretepali in suvali ter ga telesno poškodovati. Mojstri so kaznivi, ako prekoračijo mero dopustnosti, z visokimi globami ali z zaporom. V nobenem primeru nima pomočnik pravice vajenca dejansko kaznovati; pomočniki torej vajencev nikoli ne smejo tepsti, klofulati ali celo suvati. Vajenec se lahko pritoži na sodišču, in kruti mojster ali celo preoblastni pomočnik je brez dvoma kaznovan. Zaradi običajnih psovka pa vajenec gospodarja ne more ložiti z uspehom.

Vajenci so dolžni (§ 99 b) posečati redno in točno obrtno nadaljevalno šolo, dokler ne dosežejo učnega smotra. Za časa poskusne dobe obstoja istolako dolžnost za vajenca, da hodi redno v obrtno nadaljevalno (strokovno) šolo in za gospodarja, da ga v to šolo točno in redno pošilja, ker se učno razmerje pričinja s sprejemom vajenca v uk in se poskusna doba mora naknadno tudi všteti v učno dobo. Obrtni gospodarji morajo torej pošiljati vajence v šolo nemudoma tudi v poskusni dobi, torej od dneva, ko je v uk sprejeti deček postal vajenec, dasi le na poskušnjo.

Vajenčeva šolska dolžnost preneha šele, ko dovrši vsaj z zadovoljivim uspehom vse v zmislu učnega načrta v doličnem kraju obstoječe razrede obrtne nadaljevalne šole, a ne šele s potekom praktične učne dobe (z dnem vajenčeve oprostitve).

Vajencem, ki po lastni krivdi niso dosegli zadovoljivega učnega (šolskega) uspeha ali so bili zaradi disciplinskega pregreška začasno iz šole izključeni, sme obrtna oblast na poročilo šolskega vodstva in na predlog šolskega odbora učno dobo podaljšati največ za pol leta, ako ni med tem pogodbeno določena učna doba vajencu že potekla. Vajenec mora torej v primeru podaljšanja učne dobe zahajati nadalje v šolo in pred potekom te dobe ne more delati pomočniške izkušnje. Vajenec, ki bi bil pred vstopom v obrtni uk že dovršil meščansko šolo, nižjo srednjo ali kako drugo šolo, ni oproščen dolžnosti, da mora redno posečati obrtno nadaljevalno (strokovno) šolo, ker mu druge šole po svojem učnem načrtu ne morejo nuditi za obrt predpisanih nauk. Na posebno prošnjo pa se lahko izjemoma vajencem višje šolske izobrazbe učna dolžnost na strokovni (obrti nadaljevalni) šoli primerno skrajša. Tudi zaradi svoje starosti (nad 18 ali več let) vajenec ne more biti oproščen strokovnega šolskega pouka. Vajencu ne preneha dolžnost, da hodi v šolo, z 18. letom, nego šele takrat, ko dovrši vse v smislu učnega načrta obstoječe razrede obrtno nadaljevalne šole z zadovoljivim uspehom. Ako je vajenec dovršil vsaj z zadovoljivim uspehom vse razrede, se ga ne more siliti več v šolo, pač pa sme obiskovati pouk še nadalje prostovoljno.

Učni gospodar mora šoloobveznega vajenca nemudoma, ko ga sprejme v uk, torej tudi v poskusni dobi, javiti zadrugi oziroma šolskemu vodstvu ter mu brezpogojno dovoljevati čas in priliko, da hodi točno in redno v šolo. Učni gospodar je po § 100 obrt. reda dolžan, vzgajati vajenca, da se vede v delavnici in izven nje povsod, na ulici in v družbi dostojno in civilizirano; navajali ga mora k marljivi delavnosti, spodobnosti, treznosti, nrvnosti in izpolnjevanju verskih dolžnosti. Nikakor pa ne sme gospodar vajenca kruto pretepali ali ga drugače brezsrčno kaznovati ter ga mora tudi ščititi mučenja in poniževanja po drugih, pomočnikih ali svojcih. Zabraniti mora, da se dodeljujejo vajencu dela, vožnje i. dr., ki bi presegale njegove telesne moči ter bi lahko njegovemu zdravju škodile. Gospodar ne sme uporabljati vajenca za dela, ki niso v zvezi z obrtnim poukom, mora pa skrbeti, da se vajenec izvežba v vseh strokah obrta praktično ter da ulegne redno in točno posečali šolo, kjer dobi teoretski pouk v vseh predmetih, ki so obrtniku koristni v praksi in sploh v življenju.

Izkušnja uči, da se še najdejo obrtni gospodarji, ki neusmiljeno pretepajo vajence in brezvestno zlorabljajo njih telesno moč ter so kaznivi po obrtnem redu in po splošnih kaz. zakonih. Še več je takih, ki ne le, da ne skrbijo za pravilen in uspešen praktičen obrtni pouk ter za potrebno šolanje vajencev, nego vajence celo odtezajo šolskemu pouku, jim namenoma nalagajo delo prav v času šolskega pouka ali vajence šoli sploh prikrivajo in jih ne javljajo pravočasno zadrugam ter šolskim vodstvom. Ker so taki mojstri navadno sami brez zadosne šolske izobrazbe, brez globlje kulture in celo brez resnične civilizacije, smatrajo šolo za nepotrebno nadlego in ne privoščijo vajencem višje omike, kakor jo imajo sami, češ da je glavna reč »delo«. So gospodarji, ki zato plačajo globo, a ostajajo trmasli in še nadalje zadržujejo vajenca med šolskim poukom

v delavnici ali na poti z vozičkom ali pri strankah, za katere dobavljajo ali delajo. Ker je njih zaslužek večji kakor globa, se oblasli še posmejujejo. Takim obrtnim gospodarjem vzame obrtna oblast pravico, imeti vajence prvič le začasno, v ponovljenem primeru pa trajno in za vselej. Enako se kaznujejo namestniki obrtnih gospodarjev.

Ako vajenec resno zboli ali uleče gospodarju, mora mojster o tem nemudoma obvestiti starše ali varuha ter zadrugo. Ako zakrivi mojster, da se vajenec oprosti z zamudo nad 14 dni, je po obrtnem redu kazniv.

Pogodbo sme preklicati obrtni gospodar, ako je vajenec za izučenje v obrli nesposoben, alkoholik, tat, izdajalec obrtnih tajnosti, lenuh, upornež, nenravnež ali zločinec, ako ima kužno bolezen ali ako je nad tri mesece za delo nesposoben ali ako je nad mesec dni zaprt.

Vajenec oziroma njegov zaslopnik pa sme pogodbo preklicati, ako ga učni gospodar trajno zanemarja in ga ne poučuje, ako ga zavaja k nenavnim ali protizakonitim dejanjem, ako ga krulo prelepa ali zlorablja ter ga ne brani nasilstev in zlorab drugih, ako je učni mojster nad mesec dni v zaporu ali ako medtem ali v še krajši dobi ne poskrbi za vajenčevo prehrano, ako se gospodarju izvrševanje obrli kazenski ustavi ali ako se gospodar preseli v drug kraj.

Vajenec ni dolžan izvrševati neobrotna opravila, ako ni to domenjeno po pogodbi. Ako torej vajenec n. pr. noče pestovati, pomivati, fla ribali, s lrga prinašali, v prodajalno po robo hodili in jo domov nosili, ga učni gospodar zato ne sme odsloviti. Pač pa sme gospodar odpustiti vajenca pred določeno dobo, ako vztrajno zanemarja šolski pouk in se vede v šoli nedisciplinirano. Počasnost v delu ni razlog za preklic pogodbe. Tudi sama sumnja, da je vajenec talinski, ni povod, da se pogodba takoj razruši.

Vajenec ozir. njegov zakoniti zaslopnik pa sme pogodbo takoj odpovedati, ako vajenca gospodar ali njegov namestnik opetovano grdo psuje, preklinja, ga le enostranski izobražuje v obrli ali mu ne daje prilike, da bi se obrla res temeljito naučil ali ga zlorablja za opravila, ki so vajenčevi strokovni izobrazbi naravnost v zapreko.

Štirinajstdnevno sme vajenec pogodbo odpovedati, ako dokaže, da hoče poklic izpremeniti ali se učiti bistveno drugačnega obrla ali da mora zaradi izpremenjenih razmer pomagati staršem ali varihu v domačem gospodarstvu ali v njih obrlu.

Povod odpovedi se mora v vajenčevi knjigi zabeležiti.

Tekom enega leta po odpovedi se vajenec brez priitrdila bivšega učnega gospodarja ne sme učiti islega obrla ali delati v obrlu analogni tvornici. Ako učni gospodar ugovarja, mora vajenec prositi obrtno oblast, da razsodi.

Štirinajstdnevno pa sme vajenec odpovedati pogodbo tudi v primeru, ako učni gospodar trajno trdo in krivično ravna ž njim, dasi tega ravnanja ni mogoče smatrati za mučenje in okrutnost. V tem primeru, kakor že povedano, se razruši lahko pogodbeno razmerje nemudoma. Brez zakonitega razloga gospodar vajenca ne sme odsloviti pred potekom pogodbeno določene učne dobe.

Pač pa ugasne pogodba med vajencem in učnim gospodarjem, ako se obrl ukine, ako umre vajenec ali gospodar, ako gospodar obrl opusti

ali ako poslane ta ali oni nesposoben, da bi izvrševal pogodbeno sklenjene dolžnosti. Zadruga pa je v tem primeru dolžna, da poskrbi za nadaljnji pouk pri drugem mojstru istega obrta. V novi pogodbi pa se mora že preslana učna doba vračunati. Zadruga mora torej v teh primerih zastopati koristi vajenca in sprejeti funkcije variha, zlasti ako varih ne zna ali ne more storiti svoje dolžnosti.

Na zaključku učne dobe mora gospodar izdati vajencu učno izpričevalo o dovršeni učni dobi, njegovem vedenju in pridobljeni strokovni izobrazbi v obrti. V primeru da se učna doba zaključi v redu, mora obrtna zadruga vajencu izdati na podlagi mojstrovega učnega izpričevala (ozir., ako jih ima, več izpričeval), dalje odhodnega izpričevala obrt, nad, šole, eventualno tudi izpričevala o uspešni ali neuspešni vajenški preizkušnji ter na podlagi svojega mnenja učno pismo. Pri rokodelskih obrtih pa mu zadruga izda le, ako je napravil pomočniško preizkušnjo z uspehom, pomočniško pismo. Naslov pomočnika dobi torej le oni bivši vajenec, ki je napravil z uspehom pomočniško preizkušnjo. Onemu, ki ima zgolj učno pismo, gre le naslov pomagaleca.

N. pr. mizarski vajenec je dovršil triletno učno dobo. Mojster mu izda učno izpričevalo in šola odhodnico. Mojster javi to zadrugi, ki povabi vajenca v določenem roku k polaganju pomočniške preizkušnje. Ako vajenec opravi preizkušnjo uspešno, mu izda zadrugo pomočniško pismo; v primeru pa, da je ne napravi oziroma se zanjo sploh ne prijavi, se mu izda le učno pismo ter poslana pomagalec. Tako se postopa pri vseh rokodelskih obrtih. Pri svobodnih obrtih ni pomočniških preizkušenj in postanejo vajenci pomočniki po dovršeni učni dobi temeljem mojstrovega učnega izpričevala in šolske odhodnice. Tudi tem pomočnikom izda pristojna zadruga odnosno gremij na podlagi omenjenega učnega izpričevala in odhodnice strokovne šole učno pismo. Ako zadruga ali gremija ni, mu izda mojster izpričevalo, ki ga potrdi županstvo. To izpričevalo nadomešča potem učno pismo.

Vsebino učnih izpričeval in učnih pisem mora mojster odnosno zadruga vpisati v delavsko knjižico. Ako ni zadruga, mora zabeležbo v knjižici potrditi policijska oblast. Za trgovske obrti ni predpisana delavska knjižica, nego zgolj izpričevalo.

V izjemnih in upravičenih primerih se dovoljuje tudi polaganje izpitov onim vajencem in vajenkam, ki niso imeli prilike, da bi obiskovali pouk na obrlnih nadaljevalnih šolah. Kandidat mora vložiti kolekovano in utemeljeno prošnjo za pripuslitev k izpitu. Snov izpita obsega predmete zadnjega letnika obrtno nadaljevalne šole. O položenem izpitu izda upraviteljstvo šole kolekovano izpričevalo z ocenami vseh izpitnih predmetov. Zapisnik o izpitu in prepis izpričevala se predložita velikemu županu. Kandidat mora plačati upraviteljstvu šole državno takso Din 40.— v kolekih in izpitno takso upravitelju in učiteljem izpitačem po Din 20.— za vsako uro na izpitu. (Vel. župan ljubljanske oblasti z dne 23. jan. 1928, št. O. br. 619.)

Trgovec sme imeti z svojo osebo enega vajenca in na vsaka dva pomočnika še po enega vajenca, vendar skupno ne več nego tri vajence.

Obrtnik (rokodelski, produkcijski obrt) pa sme zase zaposlovati dva vajenca ter na vsaka dva pomočnika še po enega vajenca več.

Inspekcija dela in njeno poslovanje v letih 1920 — 1927

(Konec)

4. Tarifna gibanja

Zakon inspekcije dela nalaga v § 9, 4. 6 dolžnost, da inspekcija preiskuje vzroke sporov med delodajalci in delojemalci, da posreduje v njih in da vodi o njih statistiko. Isto nalogo vrši tudi Delavska zbornica.

V l. 1921 je bilo v državi 74 stavk s 17.947 stavkujočimi, v l. 1926 46 stavk z 10.979 stavkujočimi.

V Sloveniji je bilo l. 1921 20 stavk, l. 1925 3, l. 1926 6, l. 1927 3 stavke. Prvo leto je sodelovalo 8%, v zadnjih treh letih povprečno še 0,4% delavstva. V poštev nismo vzeli stavk med rudarskim delavstvom, ker spadajo pod nadzorstvo rudarskega glavarstva.

Tarifna in mezdna gibanja so v zadnjih letih številnejša, postajajo rednejša, normalnejša sredstva delavske samoobrambe, izraz njegovih zahtev, ker niso tako radikalna, kakor so stavke. Koliko je bilo v tem pogledu storjenega od strani inspekcij dela in s kakim uspehom, je težko ugotoviti, ker se delavstvo z večjim zaupanjem obrača na delavske zbornice. Pomen ima pa posredovanje inspekcij v tem, ker je za delodajalce simpatičnejše, kakor delavske zbornice.

V Sloveniji je bilo:

Leta 1921	87 mezdnih gibanj z 11.664 delavci;
leta 1925	11 mezdnih gibanj z 1.664 delavci;
leta 1926	3 mezdna gibanja z 293 delavci;
leta 1927	18 mezdnih gibanj z 4.000 delavci.

Številke so nizke, ker so bili številni spori poravnani, predno so stopili delavci v mezдно gibanje.

5. Ostalo delovanje

Inspekcija izdaja dovoljenja za zaposlitev inozemskih delavcev do enega leta. V tem vprašanju zavzema Slovenija prvo mesto. To poslovanje je obe slovenski inspekciji povsem okupiralo. V l. 1926 je odpadlo 40%, pri mariborski pa 44% na izdajanje teh dovoljenj; ako prištejemo še usne informacije, intervencije, razprave, potem nastane ta odstotek nad 60. To pa je kvarno, zamenjajo se druge važnejše socialne naloge radi tega zgolj administrativnega posla.

Izrekanje kazni še ne zavzema večjih dimenzij.

Važno je udeleževanje zastopnikov inspekcije pri komisijskih ogledih in obravnavah, kolavdacijah novih in adaptiranih obratov. V ljubljanski oblasti se je udeležil organ 55%, v mariborski pa 50% vseh prijavljenih oblastvenih razpisov.

IV. Značaj in pomen poslovanja inspekcije dela

Že delovanje samo, zlasti pa orisane naloge te državne inspekcijske službe vsebujejo razne vidike, iz katerih moremo presojati poslovanje in s pomočjo katerih moremo priti do prepričanja, kako pomembno je to področje državne delavnosti, kako važno je poglavje socialne politike in zakonodaje, s katerima se ravno v zadnjem času tako mačehovsko postopa.

Najgloblja sta vidika socialnopolitičnega in narodnogospodarskega značenja. S pravilnim udeleževanjem s strani države mora vzrasti v najširših masah — kakor neke pravilno ocenjuje domači socialni delavec dr. Bohinjec — zavest, da država skrbi za gospodarski obsvoj in razvoj ter napredek vseh stanov, da odstranjuje vse socialne krivice in izenačuje življenske pogoje. Ta organ mora proučevati tudi v svojem delokrogu probleme izvajanja in zboljšanja delavske zaščitne zakonodaje.

Vodstvo statistike je tem bolj pomembno, ker je edino te vrste ter ker se lahko zanesljivo uporablja za znanstveno delo, znanstveni pomen.

Z nadziranjem varnostnih in zdravstvenih mer in z borbo proti nezgodam in profesionalnim boleznim vrši inspekcija delo za ljudsko evgeniko (fizijološki pomen). S tem efektivno ščiti gospodarstvo zavarovalnih institucij in jim zmanjšuje izdatke.

V tej zvezi prihajamo do pojma koristi njenega poslovanja za narodno gospodarstvo. Ta socialna institucija ne pomenja za produkcijske činitele narodnega gospodarstva materialnega bremena. Nasprotno, njeno poslovanje je za narodno privredo velike koristi. Delo je eden glavnih činiteljev narodnega gospodarstva in blagostanja; zaščiteni delavec, oprt na zdravo telesno in duševno eksistenco, je bolj soliden in produktiven ter večje koristi za produkcijo, kakor oni, čigar delovna moč nima te zaščite.

V nalogi kontroliranja dotoka inozemskega delavstva na domači delovni trg leži nacionalni in državni pomen. S pravilno koncepcijo podpira domačega delavca, ga ščiti pred brezposelnostjo, postaja sočinitelj pri ustvarjanju narodnega gospodarstva, preprečuje invazijo inozemcev in vgnezdenje njihove, našim državnim, narodnim in kulturnim interesom nasprotna mentalitete. O tem vprašanju piše mnogo znani ekonom Savič.

Z nadziranjem zakonskih predpisov o zaščiti delavcev glede pravne in politične pravice združevanja in ustanavljanja ekonomskih, strokovnih, političnih in prosvetnih organizacij vrši misijo političnega značaja.

S posredovanjem v sporih, v poravnava, preiskavah, v izvajanju kaznovalne pravice in v pažnji o izpolnjevanju pogodb leži njen pravnomočni pomen.

Ne pozabimo, da je naloga te institucije ravno v Sloveniji, kjer je trgovina, obrt in industrija najbolj razvita, tem pomembnejša.

V. Opazke in zaključne besede

Vendar obstoja globoka vrzel med teoretično zakonsko konstrukcijo nalog, ki jih je namenil socialni zakonodajalec in med njenim praktičnim dejanskim poslovanjem, ki kaže precej nezadovoljujoče perspektive. K temu je razlogov mnogo. Nekatere hibe so iz naše občje državne uprave; so pa tudi nekatere lastne tej instituciji. Pomanjkanje kvalificiranega uradništva, njegova odvisnost (korupcija, partizanstvo), birokratičen duh, ki se briga le za administrativne posle, nadalje nedostajanje budgetnih sredstev za poštovanje in nadziranje podjetij. Slednja hiba je zlasti fatalna. Z njo lahko razumemo, zakaj pada število nadziranih podjetij in delavcev ter intervencij.

Težko je poslovanje tudi radi kaosa, ki je vladal in še danes vlada v naši zaščitni zakonodaji. Čeprav smo že prva leta dobili enotne zakone, do poslednjega časa niso bili izdani lozadevni pravilniki. To je škodovalo delojemalcem in delodajalcem ter je bilo vzrok večnim sporom in predmet večine mezdnih gibanj.

Iz poslovanja inspekcij dela bi bilo treba izločiti administrativne posle. Posvetiti bi se morale studiju poenostavljenja, izboljšanja obratnega procesa, poglobljenju in ustvarjanju harmoničnega značaja med poslodajalskimi in poslojemalskimi krogi v svrhu znosne kolaboracije.

Izgradnja naše nacionalne zaščitne zakonodaje mora imeti to stremljenje, da pridemo do socialnega miru, da dosežemo socialni optimum, — kakor pravi znani srbski socialni delavec dr. Dragoljub Jovanović. — da se doseže splošna ljudska pravda, socialni mir ne samo v pogledu delavstva, ampak za vse prebivalstvo v državi.

Od virov mi je omenili razen poročil osrednje inspekcije dela ter citiranega zakonskega materijala in del: Simič, Radnička politika in zakonodavstvo, revije Nova Evropa, Radnička zaščita, Socialni preporodjaj, Trgovski tovariš, Njiva in časopis Trgovski list.

Jan Zbiral

Iz zgodovine ljubljanskega trgovstva

(Nadaljevanje)

Ljubljanski župan Matija Christian pa je bil prav lako izvrsten zagovornik trgovskih meščanskih interesov proti kmetom kramarjem in krošnjarjem. Dokazoval je z neštelimi vzgledi in navedbo krajev in imen, da kmetlje opuščajo poljedelstvo ter se popolnoma udajajo prodajanju in nakupovanju vseh vrst robe, javno in skrivaj, ter da vse prepovedi nič ne izdajo. Po nekaterih vaseh imajo kmetlje redne tržne dneve in zbira

se jih toliko, da se beriči niti ne upajo pokazati, ker bi jih nagnali s krvavimi glavami. Na te sejme pa prihajajo tudi tuji trgovci in prekupčevalci. Graščaki celo silijo svoje hlačane, da prodajajo domačo robo predvsem njim, dasi imajo trgovci po raznih patentih izključno pravico trgovati, ker plačujejo za to visoke davščine, so edini strokovnjaki ter žive le od trgovine. Mesla in Irgi, ki so v vojni zaščita vse dežele in prebivalstva, morajo na ta način propasti. Kmet zapravlja skupiček v tujini ali dovaža iz tujine domov slabo tujo robo, tako da imajo škodo vsi. Vsak poklic in slani naj ostane pri svojem delu, ki ga zna in razume, kajli država brez reda je nemogoča. Iz tega vzroka imajo zadruge svoje privilegije in zato so si meščanje ustanovili trgovske družbe (kompanije).

Erar trpi največjo škodo, ker lihotapski kmetje ne plačujejo milnin, meščanski trgovec pa ne more dovažati toliko blaga v deželo in zato ljudi ne plača več milnine v nekdanji višini. Kmetje liče za 120.000 cekinov v dolgovi, dasi so samo za platno izkupili 500.000 gld. Zaradi kmeliške revščine in zadolženosti ne bo možno ustanoviti velike trgovske družbe, za katero se trudi sam cesar. Koliko škodo dela kmeliško trgovstvo, dokazuje dejstvo, da je na davkih že 70.000 gld. zaostanka. Trgovci imajo cesarske privilegije, ki so utemeljeni v interesu države, dežele, mest in Irgov ter vsega prebivalstva. Ne ugovarjajo, da prodaja kmet, kar sam pridela, toda prekupljevanje, zamenjavanje in izvažanje nakupljene robe v tuje dežele se mora prepovedati. Pušk, samokresov, srpov in svile naš kmet ne izdeluje. In kateri kmet pridela kar po peldeset tovorov platna, usnja, voska itd.? Plemištvu podpira le kmeliško lenobo, klatarjenje in krošnjarjenje, zato pa so celo po najbolj rodovitnih krajih (n. pr. pri Turnu am Hart ali Štrajbarskem Turnu) zapuščene kmelije. Od nekdanj se smeli kmetje tovoriti le lasne pridelke, nikakor pa ne trgovati z vsem in celo uvažali tujo robo. Vsak vladar pospešuje izvoz, ne pa uvoza.

Grof Barbo se boji trgovskega monopola ali samolrštva. Ali monopol je le tam, kjer kdo vse blago pokupi in ga sam s prevelikim dobičkom prodaja ter preprečuje vsakršno konkurenco. Tega trgovci ne delajo in hočejo. Ako pa se smatra poklicno meščansko trgovstvo za samolrštvo, potem je sam cesar osnoval vzhodno-zahodno trgovsko društvo in orientalsko družbo, ki sme izključno nakupovati neke vrste blaga, in je torej ljudi samolrška? Ceste so res popravljali kmetje, a orodje, smodnik, hrano in še nekaj lisočakov mezde so jim dala mesta in Irgi.

Da so naša mesla zmerom cvelela kljub kmeliškemu trgovanju, je smela Irdilev. Vsa naša mesta so majhna in revna ter se ne dajo niti oddaleč primerjati z mesti (Hamburg, Cöln, Amsterdam, Nürnberg, Augsburg itd.), kjer je bilo kmeliško trgovanje vedno prepovedano.

Župan je zaključil s prošnjo, naj se graščakom in gospodom ter njih oskrbnikom in njih podložnikom prepove kmeliško trgovstvo, krošnjarsstvo po hišah, prepove rokodelcem prodajanje olja in druge robe ter ukaže, naj ostane kmet kmelovalec, a rokodelec le rokodelec. Po vaseh naj se odpravijo vsi sejmi in shodi, milničarjem pa naj se ukaže, naj ne spuščajo nobenega kmeliškega Irgovca, prekupčevalca in krošnjarja mimo ter naj ne dajejo nikomur bolet za navidezni prehod preko dežele, ker prodajajo robo poloma, in končno naj se ukrene vse, da se ne škoduje poklicnim Irgovcem, a s tem mestom, Irgom, deželi in državi.

Grof Barbo, zastopnik plemičev in njih kmetov, je seveda županu Christianu ostro ugovarjal ter pobijal njegove Irdilve. Zanimivo je zlasti

njegovo razlaganje, da so se privilegiji pridobivali s sleparjenjem in podkupljevanjem cesarskih visokih uradnikov. Tako so ljubljanski trgovci lekomo stoletij žrtvovali za svoje lepo napisane in z mogočnimi pečati opremljene pergamente in papirne privilegije težke lisočake, zdaj pa so čuli, da so njih privilegiji prisleparjeni in kupljeni čisto po krivici, torej brez vrednosti. Zabavno pri stvari je, da so privilegije podpisovali habsburški vladarji in zanje spravili ogromne lakse; zdaj pa je grof Barbo trdil, da so pergamenti sleparija in kupljena krivica.

Kmetje so mnogo podietnejši, nego meščanje in obrt in industrija imala glavno oporo v kmetih in tujcih, ki prinašajo v deželo denar. Naši kmetje so industrijalni, ker z izdelovanjem platna, sil, mezlana in drugega volnenga blaga se bavijo na debelo že dolgo. Za olje imajo kmetje mnogo tovarn. Meščani pa niso uslanovili tekom toliko stoletij do danes niti enega industrijskega velepodjetja! Kmet je kmet, pa še kaj več: pozimi je obrtnik, poleti poljedelec, v jeseni pa prodaja, s čimer ne škoduje nikomur. Kmetje niso gospodi niti bora dolžni, toda mesta so deželi 180.000 gld na dolgu, ker so slabi gospodarji. In kar kmet slrži, ostane doma, ako pa obogati meščan, katerih so skoraj vsi tujci, gre denar na tuje, sorodnikom v mošnjo. Kmetje so v ogromni večini, zato je in mora biti vladarju in državi več za deželo, nego za par majhnih, večinoma neobzidanih mest. Dobro bi bilo, da bi bila mesta bogata, a še bolje, da bi bil kmet bogat, ker bi bili dohodki davkov neprimerno večji. Največ bremen nosi zmerom kmet; med vojno je kmet prvi v žrtvah in junaštvu, medtem ko liče meščanje na gorkem in varnem za ozidjem.

L. 1578 so Turki od 28. marca do 1. aprila naskakovali Melliko in jo končno zavzeli ter pobili župana in občinske svetovalce ter poklali baje okoli 2000 oseb. 12. aprila je Turke zgrabila vojska kmetov in jih polokla.

Ceste? Samo loški podložniki so žrtvovali zanje nad 30.000 gld. v denarju in še opravljali roboto, Ljubljana pa je dala celih — 2000 gld! Vse delo kmetov bi, cenjeno v denarju, stalo vsaj 100.000 gld.

Borba med županom Chrislianom in grofom Barbom je zanimiva zlasti zato, ker kaže, kako se je takrat trgovalo in kakšne so bile razmere na deželi in po mestih.

Župan Chrislian pa ni odnehal v svojem zastopanju meščanskih trgovcev in je dokazoval, da kmet večinoma prekupuje in uničuje mestne trgovce, tako da so dobili hiše po mestih že zastonj (n. pr. v Kamniku), da se hiše rušijo in jih ljudje zapuščajo. V Kamniku ni niti polovica nekdanjih hiš, v Kranju je praznih okoli dvesto hiš, Lož in Kostanjevica sta razpadla in vsi njuni stanovniki so analfabeti, Krško je razvalina, Višnjagora, Mellika in Novomesto so povsem ubožala, meščani pa izvečine žive od kmetovalstva itd.

Kmetiška industrijalnost je piškava, ker kmetiški izdelki niso dosti vredni. Tovarne nima noben kmet, meščani pa izdelujejo klobuke, nogavice, rokavice, čepice in drugo trgovsko robo, odkar pomni svet.

Končno je župan ponovil, da je kmetiško trgovanje in prekupljevanje eno in isto, ker kmet ne more trgovali, saj nima dovolj robe in jo mora torej kupovati in dalje prodajati.¹

¹ Vso velezanimivo pravdo meščanskih in kmetiških trgovcev je obširno popisal Ivan Vrhovec v svoji knjigi »Ljubljanski meščanje v minulih stoletjih.« 1886, strani 175—191.

Pravda je l. 1733. bila zaključena v Gradcu, a minilo je nekaj let, predno je izšla sodba in je bil izdan patent, ki naj bi ustregel obema strankama. Šele 24. decembra 1737 so prejela mesta sledeči patent:

1. Meščanski trgovec na Kranjskem ima pravico do vsega trgovanja, do nakupovanja in prodajanja po mestih, trgih in na deželi, na sejmi, shodih in ob navadnih tržnih dneh doma in zunaj dežele. Vendar so prepovedani vsi monopoli in vsi propoli (prvenslvčna pravica za nakup).

2. Kmeliškemu trgovstvu, prelatom, gospodom, vitezom in njih oskrbnikom, župnikom, vikarjem in beneficijalom je dovoljeno po starih deželnoknežjih naredbah prodajati, zamenjavati in razpečavati vse, kar pridelajo ali prirede sami doma.

3. Kmeliški trgovec sme dovažati domov, na deželo ali v mesta, kupljeno ali zamenjano sol in vino, razno železo in jeklo, solitar, puške, smodnik, narejeno obleko, škornje in čevlje in vse, kar izdeluje s svojo roko.

4. Kmeliški trgovec sme dovažati tudi razno neprepovedano blago v deželo in ga razpečavati doma povsod ali naj ga zamenjuje namesto plačila za njegove domače pridelke in izdelke ali da se ni vrnil prazen domov, dasi ga zase ne potrebuje.

5. Prekupljevanje je podložnikom vedno prepovedano, toda v to se ne sme šteti grajsko pridelano ali deselinsko žilo, zraslo v doličnih krajih in dano namesto davka; lega lahko nakupujejo in izvažajo na trge v deželi ali pa na Goriško in Laško.

6. Tedenski sejmi so dovoljeni le po mestih in trgih, zato pa prepovedani po vaseh in se morajo odpravili, razen če so ti sejmi dovoljeni s posebno deželnoknežjo svoboščino.

7. Tuji krošnjariji in vsi, ki kramarijo od hiše do hiše, se odpravijo, ako nimajo deželnoknežjih izrečnih dovoljenj.

(Dalje prihodnjič)

TO IN ONO

Organizacija dela

Donos ali dobiček vsake trgovine je v veliki meri odvisen od organizacije dela. Organizacija pa je odvisna predvsem od sposobnosti in izobrazbe gospodarja samega, od njegovih nazorov in poznavanja trgovskega življenja. Trgovec, ki je bil prej potnik, se bo zavzemal za svoje potnike in bode na vse načine pospeševal njih delovanje. Trgovec, ki je bil prej prodajalec za prodajalniško mizo, bo v prvi vrsti cenil delovanje svojih prodajalcev. Bivši pisarniški uslužbenec bo pa v prvi vrsti lepo uredil pisarno. Drugi pa bodo najbrže zanemarjali pisarno, ker navadno smatrajo pisarniško delo za bolj postranske vrednosti, če ne celo za nekako neizbežno zlo. Izkušnja nam pa pravi, da tudi najboljši potnik ne za-

dostuje, če ni v redu skladišče ali pisarna. Večkrat izostane dober odjemalec, ker je pisarna terjala že poravnani račun, ali pa je terjala na neprimeren način sicer dobrega odjemalca, pa bolj počasnega plačnika. Ko pride potnik »naokoli«, ga neprijazno sprejmejo ali pa store, koš da gospodarja sploh ni doma. Včasih se potniku posreči, da potolaži odjemalca in »zameri« izravna, včasih pa je njegov trud brez uspeha. Vselej pa se jezi na »pisače« doma, ki o trgovini nič ne razumejo. Redkokdaj pa bo potnik priznal, da je tudi sam kriv, če mu »pisači« kvirajo odjemalce in kupčijo. Saj ni svojih sodelavcev doma ustno ali pismeno opozoril na kakovost odjemalca. Razne napake se toliko težje popravijo, ker jih izrablja živahna konkurenca. O »muhah« odjemalcev bi

znal skoraj vsak trgovec marsikaj povedati. Ena teh je kaj neprijetna; mnogi odjemalci kaj radi zavlačujejo poravnano računov. Ali naj upnik opominja in odločno zahteva plačila, ali naj potrpežljivo čaka in trpi škodo na izgubi dragih obresti? Potnik mora opisati vsakega odjemalca, da pisarna vé kake sorte odjemalec je. Knjigovodja ali korespondent, ki razume opominjanje in pozna posebnosti odjemalcev, je denarja vreden. Ako ni v tem pogledu knjigovodstvo na višku, lahko pokvari odjemalca in vzgoji rednega plačnika v zavlačevalca. Le urejeno knjigovodstvo preprečuje napačne ukrepe in napačno poslovanje.

Glede knjigovodstva in pisarne sploh so navadno manjše trgovine slabo urejene. Manjši trgovec večinoma smatra kontorsko delo za zlo, ki povzroča brezplodne stroške, pa plačuje pisarniško osebje slabo. Najraje najema ljudi, da mu hodijo na ure delat. Za malo denarja se ne dobi dobrih moči. Vem za slučaje, da je trgovec precej žrtvoval za ureditev trgovine, stroškov za pisarno pa se je hudo bal.

Skoraj popolnoma nepoznana je naši trgovini statistika. Nismo se še naučili od velikih blagovnih hiš (Warenhaus), kaj je statistika. Omenjene velike trgovske naprave sestavljajo najpodrobnejšo statistiko, katera jim med drugim prikazuje, kateri predmet se posebno prodaja, kateri najboljše donša in kateri se ne izplača. Statistika ni prazno in brezplodno pisanje števil.

Od koristi je za trgovca in njegovo trgovino, ako zna pravilno izrabiti de-

lovno sposobnost svojega nastavljenca. Knjigovodja bo najbrže kaj malo prida potnik, korespondent slab prodajalec, potnik pa neraben knjigovodja. Vsak ne bo sposoben za vse, pač pa mora trgovec zahtevati od vsakega nastavljenca, da razume in zna ceniti delo drugega.

Trgovec mora znati vcepiti tudi najnižjemu in najmlajšemu uslužbencu prepričanje, da je tudi njegovo delo v trgovini potrebno in koristno. Kakor v vojski niso in ne morejo biti sami generali in častniki, ampak tudi vojaki, tako morajo biti tudi v trgovini razni čini, delati pa morajo vzajemno in složno.

Brezalkoholne sadne pijače

Spisal Josip Priol, izdala »Brezalkoholna produkcija« v Ljubljani, Poljanski nasip 10. Cena broš. 10 Din, vez. 15 Din. Knjižica obravnava na 86 straneh pripravljanje brezalkoholnih sokov v domačem gospodarstvu in večjih obratih. Pisatelj se je posluževal najnovejših virov in je večinoma vse sam preizkusil tako, da ne razklada kake suhoparne teorije, temveč podaja praktična navodila v poljubno-znanstvenem tonu. Veliko število slik vrednost tega dela še znatno poveča. Naj bi knjižica našla pol v sleherni dom naše domovine, da bomo vsi vedno bolj znali ceniti vrednost sadja in brezalkoholnih sadnih pijač. Naklada ni velika, zato se z naročilom požurite. Ako pošljete denar po položnici št. 14.263 v naprej, dobite knjižico poštnine prosto, sicer pa po povzelju.

Ivan Sedlar

Vzdolž naše Jadranske obale

Morjel Kako lepo se sliši ta beseda, kako mikavno je to ime!

Ono je privlačno za vsakogar; za onega, ki ga še ni videl, kakor tudi za listega, ki ga je že, ker si ga želi zopet, ponovno!

Morje je za nas, ki ne bivamo ob njem, kakor ženska, katere ne vzljubiš, če ne najdeš na njej odpora; ko pa si jo osvojiš, li poslani domača, privlačna in je ne pozabiš nikdar več.

Veličastno je, kadar lahko in pohlevno valovi in odseva preko njega v ravni črli blede mesečina, skrivnostno, kadar je popolnoma mirno, in grozno, če se njegove sile razlogote in bulajo mogočne valove ob sive skale.

Ob morju so zrasla krasna mesta, polna bogastva in sijajal

Lepega solnčnega popoldneva smo se vkrcali v Sušaku na parnik »Zagreb«, ki vozi med Sušakom in Kotorom. Ta parnik je udoben in za naše razmere precej velik, ima 782 ton.

Ob treh so vzdignili sidra, zavrteli so se vijaki, okrog parnika je morje zašumelo in se pobelilo, kakor da bi prihrumel vanj mogočen tok apnene vode. Parnik se je začel obračati in na njem je poslalo živahno, radovednost je naraščala, začelo se je prvo fotografiranje. Pluli smo proli oloku Krku, polniki pa so iskali z daljnogledi Crikvenico, pa je niso našli. Tudi Slovencem tako priljubljenih Sece se ni videlo. Vozili smo dalje mimo Malinske in sredi popoldneva se nam je začrtala na levi strani bela vrstica, Aleksandrovo, levo njega pa Krk, glavno mesto otoka Krka. Na Krk, zlasti pa Aleksandrovo, Slovenci zelo radi zahajajo; oba imata urejena in udobna kopališča.

Ob 18. smo pristali v Rabu. Na obali je bilo polno letoviščarjev in velika živahnost. Ko smo zapuščali Rab, je bilo v pozdrav mnogo veselega mahanja obojestransko.

Bila je že noč, ko sem se po večerji podal zopet na krov.

Na desni so medlo svetlikale redke luči iz svetilnikov in samotnih hiš, na levi pa je migljala v daljavi vrstica lučic, še dalje se je izza morske gladine močno žarilo; golovo je bil Zadar.

Kmalu po deseti uri me je utrujenost prisilila k počitku. Ob poldveh jutraj me je prebudilo pristajanje v Šibeniku. Seveda me je radovednost spravila na krov, da sem videl lepo obalo in hotele ob njej. Drugič sem se zbudil, ko smo se bližali Splitu. Pristali smo ob 6. do 9. ure. Po zajtrku sem se najprvo podal na malo brdo Marjan, ki se dviga neposredno ob mestu 178 m visoko. Kako krasen je razgled raz njega: Vidi se vseh sedem Kaštelov, najstarejše mesto Dalmacije Trogir, divna panorama Splita in romantična okolica s širokim modrim morjem, posutim z otoki. Lepo se je šetali po divno urejenem parku; na Marjanu je tudi zoološki vrt. Obala Splita s svojimi razkošnimi palmami se zdi, kot da bi bila hčerka ebale v Nizzi. Na obali je mnogo pestrosti in življenja.

Odpluli smo dalje in se ustavili zopet na Hvaru. Hvar je majhno prikupljivo letovišče na najlepšem dalmatinskem otoku istega imena. Zovejo ga tudi radi izredno blagih klimatskih razmer jugoslovanska Madeira. Pozdravili smo tudi Korčulo, majhno, lepo urejeno, tipično dalmatinsko mestece, ki je zelo zanimivo po svojih utrdbah.

Bližali smo se Gružu. Tedaj je bilo rešeno moje ugibanje, kam polujejo vsi potniki, kajti med vso vožnjo se jih je izkrcalo jedva kakih 15, v vseh pristaniščih pa so se vkrcali novi. Na parniku je završalo, vse se je jelo pripravljati, da se izkrca. Tudi jaz sem se pripravil s težkim srcem, kajti kako lepo je potovalj z ladjo!

Pristali smo. Na obali polno hotelskih slug in postreščkov, za obalo na cesti zopet polno avtomobilov. Vsedel sem se na električno železnico in v 10 minutah sem bil pred vrati Dubrovnika.

To obzidje napravi na človeka globok vtis. Koliko truda je bilo vložena v to utrdbo! Koliko zgodovine! Po pravici imenujejo Dubrovnik jugoslovanske Benetke in tudi po pravici najlepše mesto v naši državi. Kako bujna vegetacija! Razkošne palme, vrtnice, agave itd. Hiše ob glavni ulici so vse enako visoke. Knežja palača, čudovito sliči Doževi palači v Benetkah, le da je mnogo manjša. V muzeju se vidi marsikaj

zanimivega, mnogo zgodovine. Kako živahna in pestra je promenada zdaj v maju opoldne in zvečer. Obrazi rdeči in zagoreli, zdravje sije z njih. Zabave, filmanje, muzika, ples... Tukaj je vsega! Zato je sedaj zbrana tu vsa takozvana boljša družba, plemenitaši in peličniki, pa tudi nižji sloji, saj tukaj se lahko živi poceni ali pa drago.

Kakih 800 melrov od Dubrovnika je otok Lokrum z mrlvim morjem. To je pravi raj! Na njem se vidi rastline skoro vsega sveta, med njimi so nekatere jako redke in dragocene, dalje ogromne palme, pomaranče, citrone, fige, rožiče, dateljne, nješpule, izredno zanimiv naravni most, Napoleonovo ulrdbo in drugo.

Eno uro s parnikom južno Dubrovnika, imamo v prekrasni legi Cavtat, najljubše letovišče pokojnega Nikole Pašića. Tukaj vidimo med drugim znameniti mavzolej rodbine Račić, monumentalno delo našega genialnega kiparja Ivana Meštrovića.

V enaki oddaljenosti, severno od Dubrovnika, je otok Lopud, kjer je rajski park z očarljivo vegetacijo, last barona Mayerija.

Najlepši pa je izlet iz Dubrovnika v Kotor, na Lovčen in Celinje. (V eno smer 150 km, 6 ur z avtomobilom.)

Kako krasni kraji! Ercegnovi, Perast z dvema otokoma in cerkvice na njih, Tivat, glavno zaločišče naše vojne mornarice, Kotor z ulrdbami, Lovčen z znamenito ceslo v serpentinah, raz katere je pogled na Boko kotorsko, po sodbi strokovnjakov najlepši in najveličastnejši v Evropi.

Črna gora. Ko smo prispeli na drugo stran Lovčena, smo takoj občutili ostrejši zrak. Črnogorci sami napravijo na človeka poseben vtis; oni izgledajo, kakor čisto drug narod. Najzanimivejše v Črni gori so male, skrbno obdelane grede med skalovjem ter majhne, skromne hišice. Skoraj vsa živinoreja obstoja samo iz ovc, saj drugo nima življenskih pogojev.

Celinje, bivše glavno mesto Črne gore, s krasnim zelenim poljem okrog, ima sedaj približno sedem lisoč prebivalcev. V mestu so široke ravne ulice in vaške hišice; kraljevi konak, nekdanji dvor kralja Nikole, sedaj muzej, izgleda kot kak mal gradič. V isti ulici, na nasprotni strani stoji enonadstropna hiša, v kateri se je rodil naš kralj Aleksander. Najlepše zgradbe so javna poslopja: bivši parlament in vlada, sedaj pošla in drugi državni uradi, gledališče, bolnica itd. Lepe so tudi hiše in vile nekdanjih poslaništev. Hotela »Paris« in »Imperial« sta majhna, toda lepa, podobna vilam. Zanimiv je zemljepisni muzej, lep je »Orlov kršl« — grobnica črnogorskega vladike Njegoša, ki stoji nekoliko nad Celinjem. Zanimiva je tudi cerkev, ki se nahaja poleg samostana in nekdanjih zaporov za politične kaznjence. V cerkvi so vse dragocenosti nezaklenjene, na oltarju in v omaricah naokrog; med njimi je dragocen kelih, vendar ga nihče ne ukrade, ker med Črnogorci sploh ni tatov, kot nam je zatnjeval naš vodnik-Črnogorec. Tudi spominov na nekdanje čase tukaj ne manjka!

Nazaj smo se vozili v dežju in vetru, skozi goste megle in zopet solnce; ko smo prispeli v Kotor, pa je zopet deževalo in vendar je bilo krasno! Naš »Ansaldo« je brenčal kot aeroplan.

Kdor napravi to potovanje, ga ne pozabi nikdar.

Greh ima oni, ki bi šel drugam iskati to, kar najde v največji meri doma, na naši obali.

Znana srbska pamelnica pravi: »Štedi pare za crne dane!« Jaz bi rekel: »Štedi pare za lepe, bele, solnčne dane, ob našem sinjem Jadranu!«